Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 204 (11101) | 1979 чылдың сентябрь 1, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЧУРТКА ЧАҢГЫС ААЙ СПЕЦИАЛИЗАСТАТТЫНГАН АГРОХИМИЯ АЛБАНЫН ТУРГУЗАР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч). Пленумунуң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» шиитпирлерин күүседири-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Чуртка чаңгыс аай специализастаттынган агрохимия албанын турГузар дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Көдээ ажыл-агыйны агрохимия-биле хандырарының специализастаттынган чаңгыс аай системазын чуртка турГузар сорулга-биле көдээ ажыл-агыйны агрохимия-биле хандырарының талазы-биле Бүгү-эвиледдің бүдүрүлге-эртем каттыжышкынының (Союзсельхозхимияны) ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң системазынга организастаары эргежок чугула деп көрген. Айыткан каттыжышкынны организастаарын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болган ССРЭ-ниң Сельхозтехкүркомунуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин химизастаарының айтырыгларын шиитпирлеп турган салбырларының баазазынга боттандырар.

Көдээ ажыл-агыйны агрохимия-биле хандырар талазы-биле эртем-бүдүрүлге каттыжышкыннарын ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгазынга эвилеллешкен республикаларга (эвилеллешкен республикаларның Көдээ ажыл-агый министерствозынга шуут чагыртыр кыдыр), а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйны агрохимия-биле хандырар талазы-биле бүдүрүлге каттыжышкыннарын автономнуг республикаларга, крайларга база областарга турГузарын доктаалда баш удур көрген.

Кылыр ажылдарын хемчээлин база чер-черниң байдалдарын барымдаалап турган, көдээ ажыл-агыйны агрохимия-биле хандырар талазы-биле районнарның (районнар аразының) бүдүрүлге каттыжышкыннарын, (ажыл-агыйның бот-орулга-чарылгазынга), а ол ышкаш ажыл-агыйларга —химизация пунктуларын турГузарын хандырарын эвилеллешкен болган автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериге, крайкүүскомнарга болган облкүүскомнарга дааскан.

«Союзсельхозхимия» каттыжышкын, эвилеллешкен базе автономнуг республикаларның, крайларның болган областарның «Сельхозхимия» каттыжышкыннары, «Сельхозхимиялың» районнар (районнар аразының) каттыжышкыннары база оларга чагырткан бүдүрүлгелер, албан черлери болган организациялар «Союзсельхозхимия» каттыжышкынның чаңгыс аай системазы болуруп доктааткан.

Эвилеллешкен болган автономнуг республикаларның, крайларның, областарның база районнарның «Сельхозхимия» каттыжышкынларының, а ол ышкаш «Сельхозхимияның» районнар аразының каттыжышкыннарының турГузуун ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу-биле дугуржун турган, республика бүрүзүнүң онзагай байдалдарын барымдаалап, бир ай хуусаада ажылдан кыдырын болган бадылаарын хандырарын эвилеллешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериге саналдаан.

«Союзсельхозхимия» болза, минералдыг болган органиктиг чемнитчидилгелерни, үнүш камгалалының химиктиг база биологтуг үүлдерин, хөрүн мелиорантыларын, чемнер немелделерин, өзүмнер бүдүмелдерин болган көдээ ажыл-агыйны химизастаарының өске-даа үүлдерин колхозтарга, совхозтарга база күрүнеиң өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериге эртем-хандырар үлээлгелиг.

Ону барымдаалаары, «Союзсельхозхимия» каттыжышкын дараалыда үүлдерни хандырарын баш удур көрген:

көдээ ажыл-агыйны химизастаарын хөгжүдериниң перспективаларының талазы-биле саналдарны белеткүүр, минералдыг чемнитчидилгелерге, үнүш камгалалының химиктиг база биологтуг үүлдериге, чугайта болган гипстиг материалдарга, чем немелделериге, полимер пленкаларга болган өске-даа химиктиг продуктуларга база оларны ажыглаарыга херек техникага колхозтарның, совхозтарның болган күрүнеиин өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң херегледелерин тодарадырын кириштир (чогуур шинчилелдериниң саймедээлериге үндезилээн), көдээ ажыл-агыйны химизастаарының айтырыгларынга хамаарыштыр, экономиктиг база социал хөгжүлдениң чыл болган беш чыл планнарының төлевилелдерин ажылдан кылыр, ук материал-техниктиг үүлдерин доктаатканчурум өзүгаар ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, а ол ышкаш чорудуп бөөр министерстволарга болган ведомстволарга кирери-биле ол үүлдерге каттышкан чагыларны кылыр;

колхозтарны, совхозтарны болган күрүнеиин өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин минералдыг чемнитчидилгелер, үнүш камгалалының химиктиг база биологтуг үүлдерин, хөрүнүнүң мелиорантылары, чем немелделери, пленкалар-биле, а ол ышкаш өске-даа химиктиг продуктулар-биле хандырар;

торфту, чер-черниң чугай болган гипстиг материалдарын казып алырын организастаар, черлериниң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниң болган хорзуунуу химиктиг мелиорастаарының талазы-биле, хөрзүнге минералдыг чемнитчидилгелерни төгериниң, туктарны холуурунуң, органиктиг чемнитчидилгелерни сөөргүрүнүң база төгериниң, үнүш камгалалының химиктиг болган биологтуг үүлдерин көдээ ажыл-агый культураларының шөлдеринге чаштырарының болган көдээ ажыл-агый ужар үүлүн хандырарының талазы-биле ажылларны (ажыл-агыйлар-биле чарган керээлер өзүгаар) күүседир;

колхозтарга болган совхозтарга ажыл-агыйларның (ажыл-агыйлар аразының) химилаация пунктуларын организастаар талазы-биле хемчеглерни чорудар, минералдыг чемнитчидилгелериниң болган үнүш камгалалының химиктиг үүлдериниң складтарын, самолёт ужун үнер, хонар черлерин, агрохимиктиг болган биологтуг лабораторияларын база көдээ ажыл-агыйның химизастаарының бүдүрүлге баазазының өске-даа черлерин тудар талазы-биле ажыл-агыйлар аразының кооперациялың хөгжүдер;

колхозтарга, совхозтарга болган күрүнеиин өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериге хөрүн-агрохимиктиг шинчилелдериин комплекизин чорудар, а ол ышкаш чемнериин болган өске-даа көдээ ажыл-агый продукциизының шынарын анализтеп көөр, химизацияның үүлдерин чер ажылынга, мал ажылынга, чем бүдүрүлгезинге үре-түнелдиг ажыглаар талазы-биле төлевилел-смета документациязын ажыл-агыйларга бөөр, агрохимиктиг хандырылга талазы-биле эртемнин чедишкиннерин база мурнакчы дүржүлгаы өөренип көөр болган көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге шингээдер;

көдээ ажыл-агый үнүштерининң хоралакчылары болган зарыглары-биле база бок үнүштерин улуткаарынга химиктиг үүлдерин ажыгдаарының талазы-биле хемчеглерни чогуур үезинде чорударын организастаар;

көдээ ажыл-агый үнүштерининң хоралакчылары болган зарыглары-биле база бок үнүштер-биле демиселди чорударының сумелээн хемчеглерин бүгү-ле чер ажыглаачыларының боттандырары дээш, пестицидтерни ажыглаар талазы-биле доктаатынган чурумну, колхозтарның, совхозтарның болган күрүнеиин өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң шынгыы сагыры дээш күрүне контролюн боттандырар;

химизацияның үүлдериниң шынары болган көдээ ажыл-агыйга чогуур үезинде чорудуп бөөри, оларны колхозтарга, совхозтарга болган күрүнеиин өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниг ажыглап турарының талазы-биле учёттуң база отчёттуң шынны дээш, долгандыр турар үүлдерни пестицидтер болган чемнитчидилгелер-биле хирлениринден камгалаар талазы-биле хемчеглерни бүгү чер ажыглакчыларының сагыры дээш контрольду боттандырар;

көдээ ажыл-агыйны химизастаарының болган үнүштерин камгалаарының талазы-биле массалыг мергежилдериин специалистерин белеткөөрин база катап өөредирин организастаар.

ССРЭ-ниң Сельхозтехкүркомунун болган ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң системазының көдээ ажыл-агыйны агрохимиктиг хандырарын боттандырын турган бүгү бүдүрүлгелерин болган организацияларын — агрохимкаттыжышкынын, агрохимитростерин, түскай салбырларын, көдээ ажыл-агыйны химизастаарының төлевилел-дилээшкин станцин, дарын, агрохимиктиг лабораторияларын, районнарның агрохимиктиг төптерин, механизастаттынган отрядтарын, ол талазы-биле ажылдар күүседип турган бүдүрүлгелерни болган өске-даа черлерни база организациялары, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйны химизастаарының база колхозтарны болган совхозтарны агрохимиктиг хандырарынга ажыглаттынын турган бүдүрүлге-техниктиг баазаның объектилерин болган темазының база ажылының лайыбаре агрохимлабаның ажылдарын күүседип турган эртем-шинчилел болган төлевилел-планнарын, а ол ышкаш күрүнеиин үнүш камгалалының албанының организацияларын акшаландырарының күштүг болуп турар чурумун ховаар арттырарын доктаалда баш удур көрген.

«Союзсельхозхимия» каттыжышкының системазының бүдүрүлгелериниң болган организацияларының, колхозтарны, совхозтарны болган күрүнеиин өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелерин химизастаарының пунктуларының тракторларын, автомобильдерин, көдээ ажыл-агый машиналарын болган дерешкиннерин чогуур үеэ-нарлыг ыкдыр септеерин база техниктиг ажаалдазын чорударын, а ол ышкаш ук техникага хереглээр эргежок чугула артык кезектерин тускайлан бөөрин хандырарын ССРЭ-ниң Сельхозтехкүркомунга саналдаан.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдерини хөрөзинге химизацияның келертей чугула ужур-дузалын барымдаалаан, чаңгыс аай агрохимия албанын турГузары-биле холбашкан бүгү хемчеглерни организастыг чорударын, чаа органнарга материал-техниктиг баазаның ламчыдыш бөөрин болган оларны бедик мергежилдиг кадрлар-биле четчеленрин хандырарын компартиялар-ның ТК-ларынга болган эвиледдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлеллериниге саналдаан.

Көдээ ажыл-агыйны агрохимиктиг хандырарының үре-түнелдиин бедидериниң, үндүрүн турар чемнитчидилгелериниң база химизацияның өске-даа үүлдериниң шынарын экижилериниң, оларның чидириин кызырарының болган ацаа үндезилээш, дүжүттүг чорудуун улам ыңайгы өзүлдезин база бүгү көдээ ажыл-агый культураларының ниити чылдазын көөдедирин чедин алырының бүгү хемчеглерин партия, совет болган көдээ ажыл-агый органнары, колхозтар болган совхозтар, үлетпүр бүдүрүлгелери база транспорт организациялары алыр дээрзинге быжыг бүдүрелин СЭКП Төп Комитеди болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ылергейлээн.

Бөгүн—өөредилге чылы эгелээн

Чаңгыс борбак тараа-даа черге кагбас

ХОВУ-ШӨЛДЕ АЯЛГАЛАР

Бо чылын Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хову-шөлдеринде багай эвес дүжүт үнген. Чамдык участоктарның гектар бүрүзүнден-не он ажыг центнер дүжүттү ажаап ап болурунуң аргазы бар. Ниити совхозка онаштыр алыр болза, бир гектар черден-не 8 центнерден куду эвес дүжүттү алыр деп турарын кол агроном Александр Иванович Зайцев тайылбырлады.

Совхозтуң механизаторлары бо хүннерге чедир 1300 ажыг гектар шөлдүң тараазын кестирген. Бир неделя дургузунда кыдынган ажылдың түнели ындыг. Ажыл-агыйның ийити бригадазында тараажыларның күш-ажылын организастааны гаарымчалыг. Механизаторларны ийи отрад кылдыр үзүп каан. Бирги отрад тарааны тавычалай кестирип турда, ийиги отрад ону белдүрүп, бастырып турар. Оон ыңай комбайннарның техниктиг ажаалдазын хандырар кылдыр ийи звенону тургускан. Олар техниканың үүрмек септелгезин база чорудуп турарлар. Чаа дүжүттүң салымчолун шиитпирлээр дээш үе-шак-даа бодавайн, улуг үүде-херекти бүдүрүп турар кижилерниң күш-ажылын ынчаар организастаанының ачызында ажылдың түнелди экижээн. Оон темпизи бедик апарган.

Совхозтуң тараа шөлдери бүүрелчин тейлер дургаар, кезек-кезек дилиндектер болу бергилээн, шөйлүп чоруй баргылаан. Бригаданың төвүн эрги черинден кажургеш, чаа черде кылып каан. Механизаторларның улуур өрээли арыг-силиг, аъш-чем-биле хандырылгазы эки. Олар хостуг шактарында Кызылдан болгаш Москвадан солун дамчыдылгаларны, кинолары телевизордан көрүп ап турарлар.

— Ажаалданы чээрби ажыг хүнде доозар бис. Ындыг сорулганы салып алгаш, хүнде чеже хемчеолдиг ажылдарны бүдүреривисти база баш удур чижеглей планнап алдывыс — дээш, кол агроном Александр Иванович Зайцев немеп кагды.— Хүнде ортумаа-биле совхозка 400 ажыг гектар черниң тараазын кезип, 320 тоннаны бастырып алыр бис. Ажыл-иштиң бүдүүгүү бо сан-түннер-биле дүжүп турар болза, чугле ынчан эки түннел көстүр апаар.

Ол шын. «Аазаан сөс, керткен ыяш» деп ханы уткалыг чугаа бар. Кандыг-даа ажылдың күүселдези херек кырында боттанып турарына коллектив бүрүзүнде мурнакчыларның ролю, оларның эки үлегерчиже дээштиг салдарлыг болуп турар. Шак ындыг шалыпчы кижилер бо бригадада база бар. Механизатор эштер Николай Бутин, Александр Попеляев, Геннадий Ильин, Фирс Носков, Владимир Мартай-оол, Юрий Евдокимов оларның аттарын кол агроном улуг чоргаарал-биле адалы.

Совхозтуң ийити бригадазының механизаторлары ам Арарат деп черниң кызыл-тазын ажаап кирипкеннер. Чаа дилиндекте шиилээн тараада ажинген комбайннарның дааш-шимээни тараа сөөртүп турар машиналарның ыыды-биле холужуп, хову-шөлге бир-ле билдинмес аялганы чогаадып турарлар.

Ш. ДОРЖУ.

М. Н. Чүльдүмнү Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң.

ЧАРЛЫҢ

Совет болгаш ажыл-агый органнарынга хөй чылда үре-түнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бөөр 60 харлааны-биле холбаштыр Барын-Хемчикте «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырының эргелекчизи Монгуш Намчылович Чүльдүмнү Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1979 чылдың август 29.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТУҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Кара хемге гидробелдирни, Кызыл хемни кежилдир Тханглонг көвүдүүн болгаш өске-даа дыка хөй эң чугула объектилерни Совет Эвилелиниң деткимчези-биле социалистиг Вьетнамга эң чоокку чылдарда туткан турар. Ийи чурттуң акы-дуңмалышкы бүгү талалыг кады ажылдажылгазы амыдралда тодаргай боттанып турар. Москваның хөй-ниитизиниң Вьетнам Социалистиг Республиканың национал байырлалынга болгаш совет-вьетнам найырал декадазының бистиң чуртубуста ажыттынып турарынга турасказаткан байырлыг хуралынга ол дугайын чугаалаан.

Август 29-та Москвага болган ол хуралдың президиумунга—СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, албанның өске-даа кижилери; Вьетнамның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донг, ВСР-ниң ССРЭ-де херектеринге түр бүзүреттирген Та Хыу Бань, ВКП ТК-ның кежигүнү Нгуен Тхи Динь баштаалыр вьетнам-совет найырал ниитилелиниң делегациязы олурган.

Илеткелчи — ССРЭ-ниң министри Б. Ф. Братченко эрткен үжен ажыг чылдарның дургузунда вьетнам улус демиселдің болгаш тиилелгелериниң берге база алдарлыг оруун эрткенин, Август революциязының чаалап алышкыннарын камгалап алганын болгаш көвүдеткенин онзалап демеглээн.

Байырлыг хуралга чүве чугаалаан Нгуен Тхи Динь эш Л. И. Брежнев баштаан СЭКП Төп Комитединге, Совет чазакка болгаш бүгү совет улуска вьетнам улустан дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазының состерин болгаш акы-дуңма изиралдың йөрээлдерин дамчыткан. Бистин партиявыстың болгаш күрүневистин даштыкы политиказы марксисчи-ленинчи өөредигге база пролетаржы интернационализмге үндезилээш, социалистиг чурттар-биле, хамыктын мурнунда ССРЭ-биле, чаңгыс эптен быжыглаарынче угланган -деп ол мөдеглээн. Тайбынын болгаш революцияның челенгижи—Совет Эвилели Вьетнам Социалистиг Республикага, дагегейде тайбын болгаш революция куштеринге быжыг челенгиши болуп-турар.

(СЭТА).

ХООРАЙНЫҢ ТУГУНДА ОРДЕН

МАГНИТОГОРСК, Челябинск область. (СЭТА). Магниттиг дагның баарында эрес-маадыр хоорайга август 30-де Ленин орденни тывыскан. Социалистиг турГузуушкунга ажылчы чонварның чедишкини, чуртту индустриализастаарынга оларның улуг ролю база Ада-чурттуң Улуг дайынынга немец-фашистиг эжелекчилерни чылча шаварын хандырарынга дыка улуг салымышкыны дээш бедик хаяа-биле бо хоорай шаннаткан.

Металлургтарның чаа Культура ордузунга партияның хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң байырлыг хуралы болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко ол хуралга чүве чугаалап тура, бедик шаннал-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединден, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиннден, эш Л. И. Брежневтен чүректин ханызындан изиг байыр чедириишкиннерин магнитогоржуларга дамчыткан.

Магнитогорскиге алызындан маадырлыг салым-чол таварышкан деп оратор чугаалаан. Оон төрүттүнгени эге бажы 1917 чылдың октябрьга хамаржыр чаа үе-биле шуут холбаалыг. Металлургия комбинадын болгаш чаа социалистиг хоорайны бүгү чурт чалаган. Бегүн Магнитканың маркалыг 16 миллион тонна чыдам каныы чылда миллирип турар, оон аңгыда чурт хүн бүрү моортан хөй цементини, даараныла кылыгларын, идиктерни болгаш өске-даа продукцияны ап турар.

А. П. Кириленко ажылагый турГузуушкунунуң айтырыгларынга, амгы үениң чамдык делегей айтырыгларынга доктааган.

Түнелиниде А. П. Кириленко ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчаан, чыылганнар диннитиг адын часкап турда, Магнитогорскиниң тугунга Ленин орденни кадаан.

Магнитогоржуларның бүгү салгалдарының күш-ажылын бедин-биле үнелээни дээш хуралга чүве чугаалаанар СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге, Леонид Ильич Брежневке ханы өөруп четтириишкинни илергейлээн. Магнитканың 50 чылын талептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарыш хоорайның ажыл-ишчилериниң чогаздыкчы идепкейин чаа чадаже кедүрген, СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш демиселге оларның кужениишкиннерин улгаттырган деп, олар демеглеп турган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге, Леонид Ильич Брежневке ханы өөруп четтириишкинни илергейлээн. Магнитканың 50 чылын талептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарыш хоорайның ажыл-ишчилериниң чогаздыкчы идепкейин чаа чадаже кедүрген, СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин күүседир дээш демиселге оларның кужениишкиннерин улгаттырган деп, олар демеглеп турган.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге, Леонид Ильич Брежневке байырлыг чагааны байырлыг хуралдың киржикчилери улуг кедүрлүүшкүн-биле хүлээмалган.

Тувинская республиканская библиотека

ЭКИИ, ШКОЛА

Сентябрьның бири. Школаның болгаш ег-бүленик, башкыларның болгаш школачыларның, студентилерниң өөрүшкүлүг байырлалы. Аас-кежиктиг чалыы назынның делегейде эң-не эртем-билиглиг чурту — ССРЭ-де чаа өөредилге чылының эгези бүгү улустуң байырлалы. Чаа өөредилге чылы Делегейниң уруглар чылында эгелеп турары онзагай. Бистиң чуртувуста чалыы салгалдың аас-кежии, кадыкшылы, хамаатты мөзүг-шынары дээш сагыш салыышкын — бүгү улустуң херээ, күрүне ужур-дузалыг айтырыг.

Бистиң чуртувуста бүгү-ниити ыяап-ла өртүмак өөредилгеже шилчилге социалистиг ниитилел тургузуунуң, улус өөредилгезиниң совет системазының кайгамчык улуг чедишкини болур. Амгы аныяк-өскен доңу өртүмак эртемни чедип алгаш, амыдыралчы өруун эгелеп турар апарган. Бөгүнгү ниити билиг школазының эң кол сорулгазы болза, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, ССРЭ Конституциязының чүүлдерин өзугаар бүгү-ниити өртүмак өөредилгени улам ыңай хөгжүдери, коммунистиг ниитилелдиң бүгү талазы-биле сайзыраңгай тургузуучуларын белеткээри дээш өөредилге-кижизидилге чорудулгазын улам сайзыраңгайжыдары болур.

Бөгүн бистиң чуртувуста 45 млн. ажыг уруглар школаларга өөредилгезин уламчылаар. Бистиң республикадан 60 муң ажыг школачы парта артынга олуруптар. Кызылдың өөредилге черлеринге 6 муң ажыг студент өөренип эгелээр. Өөредилге-кижизидилге ажылдарын чогумчалыг чорударынга школаларны, кабинеттерни, мастерскааларны чаа өөредилге чылынга белеткеп, эвээш эвес ажылдарны школа, улус өөредилге коллективтери, үстүү классчыларның, ада-иелериниң, шефчилерниң дузазы-биле боттандырган. Эрткен чайны школачылар ажыктыг, солун кылдыр эрттиргеннер. Школачыларның будурулге бригадаларынга, арга-арыг белүүтеринге, күш-ажылчы каттыжыышкыннарга хөй уруглар ажылдап, дыштанылганы ниитиге ажыктыг күш-ажыл-биле холбаштырганнар. Школаларның шефчилери — чамдык будурулгелер, ажыл-агыйлар үстүнде херекке болур-чогуурга-биле дузалап турганы эки.

Чаа өөредилге чылында башкылар коллективтериниң мурнунда кандыг сорулгалар салдынып турарыл? Оң дугайында улуг чугааны олар август хуралдарынга чорудуп, чогуур хемчеглерни тодаратканнар. «Школачыларның өөредилгезин, кижизидилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар, оларны күш-ажылга белеткеттинген, кадык чаагай, амыдыралга быжыг, туруштуг, бүгү талазы-биле сайзыраңгай салгалды кижизидери — партийжи чугула сорулга.

Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында көрдүнген хемчеглерни амыдыралга боттандырар талазы-биле кылза чогуур ажылдар ам-даа хөй.

Бүгү-ниити өөредилге хоойлузун боттандырып турарында улуг четпестер бар. Онгу классты доозуп турарларның хуузу чавыс. Эрзин, Таңды, Чөөн-Хемчик, Бии-Хем, Улуг-Хем, Каа-Хем районнарның школачыларындан эң эвээш уруглар онгу классты дооскан. Школазын ара каар чоруктар хөй. Шын ындыг таварылгалар Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Таңды, Барыын-Хемчик районнарның школаларында хөй болуп турар.

Бүгү-ниити өртүмак өөредилгени боттандырып чорударынга кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларның ролю улуг. Эрткен өөредилге чылында ук школаларга өөредилге-кижизидилге ажылы ниитизи-биле дыка кошкак организастаттынган. Чаа өөредилге чылында бо айтырыгже бүгү талалыг кичээнгейни салыры чугула.

Башкыларның август чөвүлел хуралдарынга «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга хамаарыштыр школа коллективтериниң сорулгаларын база тодараткан. Идей-политиктиг кижизидилгени бүгү тала-биле калбартпышаан, школачы бүрүзүн коммунистиг бүзүрелдиг чорукка кижизидерин боттандырар сорулга салдынып турар.

«Өөреникчи аныяктарны политиктиг билиглерге сонуургалдыг кылдыр кижизидер, оларның хөй-ниити идепкейин бүгү талабиле бедидер. Школадан дашкаар ажылды, техниктиг болгаш бот-тывынгыр чогаадылганы, күш-культураны болгаш спортту улам ыңай сайзырадырының хемчеглерин алыр» деп, СЭКП ТК-ның үстүнде доктаалында айытканын өзугаар улуг ажылды школа коллективтери чорудар ужурлуг.

Өөредилге-кижизидилге ажылында мөөңнеттинген мурнакчы арга-дуржулганы чөп ажыглаарын чедип алыр. Эрткен өөредилге чылын 1833 башкы үс хуу өөредилге-биле дооскан. Мурнакчы школалар район, хоорай санында, мурнакчы башкылар школа бүрүзүнде бар. Кижизидилге ажылының таарымчалыг арга-хевирлерин ажыглавышаан, кичээл бүрүзүнүң кижизидикчи салдарын чедип алыр дээш башкылар ажылдаар ужурлуг. Ниити ажыл-херекке эки түңнел ынчан чедип алдынар.

Өөреникчилерниң чедип алган билиглери медерелдии-биле шиңгээттинер болгаш ол бүгүнү практикага, амыдыралга ажыглап билген турары чугула. Амыдыралга, күш-ажылга белеткеттинген, кадык чаагай, амыдыралга быжыг, туруштуг, бүгү талазы-биле сайзыраңгай салгалды кижизидери — партийжи чугула сорулга.

Вера Ефимовна Шестакова республика найысылалында № 7 өртүмак школада эки ажылдыг башкылардың бирээзи. Ол эрткен чылын 3-кү класстың башкызы турган. Ооң удуртканы классы эрткен өөредилге чылында 100 хуу өөредилгелиг дооскан.

Вера Ефимовна бо чылын чаа бирги классчыларны хүлээп алган. Ол школаның хөй-ниити амыдыралынга база идепкейлиг киржип, бодунуң билиин доктаамал бедидип, Кызылдың педагогика институдунда бот-өөредилге-биле өөренип турар.

ЧУРУКТА: В. Т. Шестакова чаа хүлээп алганы бирги классчылары-биле ужуражылга үезинде.

ЭРТЕМНЕРНИҢ БЕДИИН ЧЕТСИН АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛАП ТУРГАШ

Ажы-төл дээрге өг-бүленик кааслалгазы болгаш өөрүшкүзү деп билиш чоруур кижи мен. Бичии уруглар ышкаш чаптанчыг, чараш чүве кайда боор. Ылаңгыя не кижи чаш уругуун үнүн таалап дыңнаксаар, ооң кем чок хоюг, кылык арын-шырайын топтап көрүксээр, хензиг чымчак холдарын сунуп кээрге, чайгаар-ла куспактап алыр, ненің чылыг-чымчак холдарынга ол давыл-самнап, эгеленип турганлаар.

Уругларны кижизиндери — белен эвес айтырыгларың бирээзи. Оны 12 уругну кижизидип, доруктурган не кижи мен бодумнуң амыдыралымдан эки билир мен. Чаш уругнуң кижизидилгезин хензиг бичезинден-не холга албас болза, хоржок чүве. Чамдык ада-иелер «уруг-дарыг хөй болган тудум. Бот-боттары азыранчып чораан, ала-чайгаар-ла өзүп, доругуп, чон араазынче оруун тып кире бээр» дижирлер. Кижизидилгеге хамаарыштыр алырга, ол кыдыра бодал-дыр.

Совет эрге-чагырганың үезинде чаш уруглар болгаш не херээженнер дээш бистиң партиннывыстың, Совет чазаавыстың ада сагыш салыышкынын, ачы-дузазын көрүп чоруур бис. Уруг-дарыын доруктур азыраарынга дузаламчы акша, эмчи дузазы, ясли-сад, школа дээш-де уламчылап чоруй баар, совет чаштар күрүнеңиң чылыг холунун ажаал-тежээлинде доктаамал хаара туттунган. Ылаңгыя Делегейниң уруглар чылын таварыштыр бо бүгүнү сеткил ханын чугаалавас арга чок.

Уругларымның чамдыктары өглүг-баштыг, ажылдап чоруурлар, а бичиилери школада өөренип турарлар. Школага өөренмейн, ону ойоп эрткен кижи чок. Төрээн черивиске колхоз тургустунган соонда-ла малчыннаң келген бис, ам база-ла ада-не — бистер ийлээн совхозувустуң мал эмнелгезинде каш чыл улай ажылдап чор бис. Мээн харазымым ам алданче дөгүн орар, пенсионер мен. Ынчалаа-даа аваа олуртунмас-тыр. Бистер база уруг-дарымысты бичиилиниң-не күш-ажылга ынак кылдыр кижизидерин орлаңдажып чоруур улус бис.

Мээн дөрт уруум ам 1979—1980 чаа өөредилге чылында, сентябрь бирде, бүгү-ле совет эш-өөрү-биле бир дөмей, каас-чараш школазынче өөрүшкү-маңнайлыг чоруп турары бо. Хеймер кызым Зарина Салчак башкыларынга түүсүр оң-баазын боодал чечээн тутканы, чаа чаган хар дег, аңкыр фартугун кедип алган, арын-шырайында өөрүшкү чайнаан тур. Ол ам бирги класстың эргинин артан кирер, эртемнериниң бедиинче баштайгы базымнарын эгелээр.

Сентябрь 1—үс-үс ада-иелер бисте, база-ла улуг өөрүшкүнүң хүнү-дүр. Уруг-дарыын школаже үден тура, чаагай күзээшиннерин кым күзевес боор. Ынчангаш мен база-ла, ада-не эш-өөрүм ышкаш, уруум Зарина Салчаккадаа, өске-даа өөреникчи ажы-төлге эртемнериниң бедиин четсин деп күзеп, йөрээп тур мен.

С. СААНМАЙ,
Маадыр-не.
Каа-Хем район.
Ильинка суур.

ЧАЙ КАНЧААР ЭРТКЕНИЛ

Пионержи хөглүг чай эрткен. Уруглар база натолма парталар артынга олуруп, билиглер далайынче походун эгелээрлер. Баштайгы кичээлдер эгелээр бетинде кайы-даа школага байырлыг шугум чыскаалын эрттирери чанчыл болган.

Кызыл-Мажалыктың № 1 өртүмак школазы. Ийи наат, улуг-делгем школавыстың чанында уругларның өөрүшкү-хоглуг ыыт-шимээни бөгүн эгелээр. Школада ёзулуг-ла байырлал шинчилиг. Кирер ажык аксының чанында веранданың кырын лозунгар, оң-баазын чечектер болгаш тускай каастаттынган хана солун-биле шимээн. Олээн кап кезектерден тургустунган. Кончуг эки өөреникчилерниң аттары болгаш чуруктары ында көскү черде. Эртемнер аайы-биле олимпиадаларның тиилекчилери-биле база таныжып болур.

Ол-ла солунда чайгы үеде уругларның күш-ажылының дугайын көргүскен. Школаның класс бүрүзүнүң сентелгезин үстүү классчылар боттары кылганнар. Уруглар кабинеттерни септээш, хүлээткеннер. Тоску классчылар септелгеден аңгыда, «Барлык» совхозтуң ногаа олуртулгазынга, ынаг ажыл-агыйынга база ажылдааннар. Ылаңгыя 8 «в» классчылар республика слёдунга база киришкеннер.

Школачыларның аразында дыштанылгазын хөглүг, солун, ажыктыг кылдыр эрттиргеннер эвээш эвес. Күш-ажылдың болгаш дыштанылганың лагерьлериниң аңгыда чамдык өөреникчилер пионер лагерьлеринге дыштанып, мартылдаалларга, слёттарга киржип чораанын база өөрүнге сонуургадырлар. Чижээ, чедиги классчы Чайнита Сеглеңмей эки өөредилгези болгаш чуруму дээш Бүгү-эвилелдиң пионер лагери «Артекке» дыштанып, улуг байырлалга киришкен.

Байырлыг шугум чыскаалынга школа директору С. Х. Ондар уругларга байыр чедирер. Ол эртем-техниканың чедишкиннерин демдеглевишаан, кижиниң амыдыралынга эртем-билигниң ужур-дузазын база онзалап айтыр. Эртем темазынга беседаларны түс-түс классларга эрттирер бис. Маңаа чүгле башкылар эвес, харын школага чаладып келген аалчылар киржирлер.

Бистиң школаның башкылар коллективи чаа өөредилге чылынга бүгү талалыг белеткелди чоруткан бис. Калдыг чугула айтырыгларны шиитпирлээриве база тодаргай. Өөредилге-кижизидилге ажылының арга-хевирлерин улам сайзыраңгайжыдары бистиң чугула сорулгавыс.

Т. КЫРГЫС,
Кызыл-Мажалыктың № 1 өртүмак школазының класстан дашкаар ажылдар талазы-биле өөредилге эргелекчизи.

Чаа өөредилге чылы. Кызылдың № 2 школазының коллективинге ол 33-кү өөредилге чылы болуп турар. Башкылар коллективи өөредилге чылын организастыг эгелен турар. Чаа өөредилге чылынга белеткелди багай эвес чоруткан бис. Үстүү классчылар, ада-иелер школаны чаа өөредилге чылынга белеткээринге идепкейлиг киришкеннер. Школа чанының участогу, спорт шөлү шупту белен. Кабинеттер бүрүн дериттинген.

Ажыл - херектериве бар эки талалар болган четпестер дугайын август хуралынга чугаалажып, арга-дуржулганы-даа солушкан бис. Эрткен өөредилге чылын бистиң коллектив ниитизи-биле багай эвес дооскан. Өөредилге деңнели 99,2 хуу болган. 3 «в» (башкызы Н. К. Ондар), 4 «а» (Л. С. Кокарева), 5 «в» (башкызы К. Б. Артына), 8 «б» (А. Я Иванова), 9 «в» (Л. Б. Ондар) класстарда өөредилге үс хуу болган. Ажыл-херээнге бердинген, боттарының башкылап турар эртемнеринте шыырак билиглиг уругларга дамчыдып турар башкылар бисте эвээш эвес. Чижээлээрге, аге класстарда орус дыл башкызы Ф. Т. Манзанова, биолог Т. Г. Ондар, математик Г. Е. Уласова, физик Н. А. Матюшов дээш өскелерни-даа мактавас арга чок.

Эртken өөредилге чылында школаны 41 кижи дооскан, доозукчуларның чартыы улус ажыл-агыйында ажылдап артып калганнар, он тос өөреникчи чурттуң дээди өөредилге черлеринче экзаменнерни чедишкиниг дужаан киргеннер. Доозукчуларның билиглери ханы болуп турарының база бир бадыткалы ол деп санап турар бис. Эртken өөредилге чылында школа доосканнардан 20 кижи чолаачылаар, садыгжылаар, поварлаар болгаш секретарь-машинакчылаар эргени чедип алганнар. Доозукчуларны профессия шилип алырынга белеткээр талазы-биле чамдык ажылдар бисте кылдынып турар.

Эртken чайны өөреникчилер база ажыктыг эрттиргеннер, «Кара-Хаак» совхозтуң базазында дыштанылга болгаш күш-ажыл лагеринге дыка хөй уруглар эвлеч өзугаар ажылдап чайлааннар. Бо ажылды моон соңгаар-даа улам экижидер болза эки. Олче кичээнгейни улгаттырар апаар.

Эртken үжен ажыг чылдар дургузунда бистиң школаны 1928 кижи дооскан. Школаның доозукчулары Тыванның улус ажыл-агыйынның янзы-бүрү алырларында ажылдап чоруурлар.

Школа бодунуң доозукчуларынга чоргаарланыр, оларның аразында чүгле эртем кандидаттары безин 17 кижи бар. Эртken чылдан эгелеп бисте уран чүүл класын организастан ажыткан.

Бо чылын 50 кижи ында өөренип турар. Бо чылын үш бирги класс, үш онгу класс биске ажылдаар. Өөреникчилер саны муң четken. Школаның шөлү дыка кызыы. Өөредилге-кижизидилге ажылын амыы негелделерге дүүштүр чорударынга шак мындыг байдал шаптарзазыныг болуру кымга-даа билдингир. Бистиң бо айтырыысты чогуур органнар дүрген өөренип көөру негеттинип турар.

Школага спортка сонуургалдыг уругларның класын ажыдарын база планнап турар. Бисте спортка хандыкшылдыглар хөй. Школага өөренип тура-ла, үш өөреникчи спорт мастеринге кандидат аттарны чедип алган.

Чаа өөредилге чылы коллективтиң мурнунга чаа-чаа сорулгаларны салып турар. Школа дугайында партия, чазактың доктаалшиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү күжүвүсту салып ажылдаар бис. Ылаңгыя «Идеологтуг, политика - кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы кижизидилге ажылын чорударынга улуг ужур-дузалыг боор турар.

З. КУУЛАР,
Кызылдың № 2 школазының директору, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

Аныяк башкыларның хөй санныг отряды чыл бүрүде школаларга немежип турар. Олар өөредилге-кижизидилге ажылының талазы-биле арга-дуржулганы хоочун дагдынык-чыларының дузазы-биле чедип алырлар. Баштайгы дээреде оларга бүгү талалыг детникче негеттинер. Оң-биле чергелештир олар боттары чүткүлдүг, инициативчи болуру база чугула.

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчиктиң школаларының болук аныяк башкылары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДИЛГИ ФЕРМАЗЫ—МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

Кызыл хоорайдан ырак эвесте, Улуг-Хемниң оң талазында, янзы-бүрү ыыштар үнген алаакта арыг иштинде Тыва респотребсоюзтуң дилги фермазы бар. Ында өстүрүп турар дилгинни кежи бистиң чуртта болгаш делегейде улуг үнелелди алган.

Ферманың коллективи бо чылдың чеди айларында дилги өлдарын менди ап, оларны өстүрүп, азыраар планны 128,8 хуу күүсеткен. 1979 чылда бедиткен социалистиг хүлээлге өзугаар 6800 баш дилги өлдарын өстүрер турган, а херек кырында 8081 баш дилги өлдарын алгаш, оларны менди өстүрүп турар.

Ферманың дилги ажаакчыларын өөн бригадага чаргаш. Бригада бүрүзүнде 9 кижи дыштап турар. Ажаакчы бүрүү чылдың-на 400-тен 450 чедир дилги өлдарын өстүрүп, күрүнеге дужаап турар. Дилги өстүрер талазы-биле социалистиг чарыштың тиилекчилери коллективте хөй. Оларның иштинден соолгу чылларда «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» хөрек кемдээ-биле шаннатканнарга Зоя Шагдыровна Чалбал, Валентина Михайловна Усова, Петр Егорович Попугалов, Татьяна Лукьяновна Табачных, Валентина Ховалыговна Даржай хамааржыр. Оларның аразында хөй чылдар улаштыр бедик көргүзүглерни чедип ап келген дилги ажаакчызы Валентина Даржай «Күш-ажылчы шылгарал» деп медаль-биле шаннаткан.

Коллективте 15-тен 25 чыл дургузунда ажылдап келген байлак дуржулгалыг хоочунар, аныяктарның дагдынык-чылары Т. Л. Табачных, О. И. Загвозкина, В. М. Усова, бригадирлер Л. Г. Ситьнова, И. В. Таенков олар база эки ажылдап турарлар. Дагдынык-чы бүрүзү ийи аныяк кижини дагдынып алган өөредип турар.

Дилги фермазының коллективи Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, кооперацияның хоочуну Петр Матвеевич Иванов удуртуп турар. Ажылчыннарның, дилги ажаакчыларының аразында социалистиг чарышты организастааны эки. Чарыштың түңнелин ай санында үилүрүп, тиилекчилерни шаннап, мактап турар. Хөй дилги өлдарын ап, өстүргени, оларның үнелиг кежин бедик сорттарга дужааганы дээш чыл тенчүзүнде ажылчыннар, дилги ажаакчылары мөөнат акшаны база алырлар. 1978 чылдың түңнели-биле Тыва респотребсоюзтуң анныыр-тывыш ажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болганы дээш Кызылда дилги фермазының коллективинге респотребсоюзтуң баштаар черинин, күрүне садыының болгаш хереглел кооперациязының ажылдакчыларының профсвилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Дилги фермазының удуртулгазының болгаш ында профсвилел, хөй-ниити организацияларының коллективте чорудуп турар ажылының түңнелинде ажыл шагы үзер, чурум үрээр таварылгалар эвээжээн. Профсвилел организациязы ажылчыннарның культурлуг дыштанылгазынче кичээнгейни салып турар. Бо чылын коллективтиң кежигүннери кино болгаш шин көөрү-биле каш удаа коллективтиг үнүүшкүннерни кылган, а чайын Дус-Хөлче коллективтиг база дыштанып чораан.

Дилги фермазының ажылы бедик көргүзүглерлиг болзада, ында четпестер бар дээрзин айтыры чугула. Ферманың материал-техниктиг баазазы кошкаан. Ында дилгилерге чем белеткээр кухняның бажыңы, ак өлүрүп, ажаар цех, гараж эргижирээн. Ферманың ажылчыннарының чурттап турар бажыңнары база эрги, шөлү эвээш, таарымча чок боп турар.

Амгы үеде ында ферманың чаа будурулге бажыңының тудуун тудуп эгелээн. Ында цемент, демир арматура чедишпейн баарындан ол тудуг кошкак темп-биле чоруп турар. Ынчалзажок чедишкиннерге даянып, коллектив бо чылды бедик көргүзүглер-биле доозар, күрүнеге үнелиг «чымчак алдынны» хөйнү бээр дээш күжениишкиниг ажылдап турар.

К. САТ,
респотребсоюзта улуг экономист.

Запорожьеның «Коммунар» заводунуң чиик машиналары автомобильдерге сонуургактарга улуг сураглыг болу берген. Биче хемчеңдиг машиналарны 1960 чылда будуруп эгелээш, заводтуң коллективи «Запорожецтериниң» шынарын экижидеринге, оларны делегей рынокунга сураглыг болдуларынга хөй ажылды кылган. Бир модельдиң орнунга чаа, улам-на эптиг болгаш ынаныштыг машиналарны будуруп турган. Сөлгү «ЗАЗ—968М» хевириниң машиналарында чолаачыга болгаш пассажирлерге немелде эптиг үүлдерни кылган.

ЧУРУКТА: заводтуң хериминиң иштинде «Запорожец».

А. КРАСОВСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Бөгүн—делегейниң ийиги дайыны эгелээн

хүнден бээр 40 чылы

ОНУ УТТУП БОЛБАС

Төөгүүнүң кичээндирии дег ындыг башкы турбас. Кажан календарьда ай, хүн делегейниң ийиги дайынынче хая көрүүп, бодаанынче • албадап турда, англи мерген угаанныг кижиниң ол чугаалаан сөстери сагышка кирип келир-дир. Дайын 50 миллион кижиниң амы-тынын чарган, делегейниң чүс-чүс миллион кижилерин бодунче хаара туткан. Ол айыыл-халапты кым хөрлөөлеп, үндүрүп даттигишкеннил, ол каинчап болу бергенил, делегейниң чаа өртүн каинчап чайладырыл — кижи төрелгетениң бөгүнде бодунга катап-катап салып турар айтыылары ол-дур.

Дайын боду ала-чайгаар үнмес. Ону чамдык аңгыларның политиказы хөрлөөледир. Ынчан, кажан фашистиг Германия 1939 чылдың сентябрь 1-ниң даң бажында Польшаже халдаанда, база ындыг болган. Делегейниң ийиги дайынын, делегейниң бирги дайынын дег, база империализм хөрлөөлеп үндүрген. Өске улустарның девискээрин, садыглажырының рынокторын болгаш чиг-эттиг үвер дөстерин эжелеп алыр дээн демисел —1914—1918 чылдарның дайынының эгелээн чылдагаанны ол болган. Ынчалзажок ук дайын империалистиг төөрүдөлерии үгле чайлаткан эвес, а харын-да улам-на чидигленгиреткен. 30 чылдарның эгезинде, «экономиктиг тергин улуг кризистің» үеазинде. Японияның, Германияның болгаш Италияның агрессориларының эвилели тургустунуп эгелээн. Олар делегейни катап үлежир дугайында, боттарының тергиделин тургузар дугайында айтырыгны салып турганнар.

Император болгаш чазактың удуртукчулары киржип турда, делегейниң ийиги дайынында амы-тынындан чарылганнарга тураскаан «чогуур өзулал» бөөр дээш, Токионуң эң улуг залдарының биразының бо чылдың август 15-те мун-мун аалчылар чыглып келген. Он халаптың буруулуг киржиан чогум кымма дээрлиңги дугайында чүве чугаалааннардан кымдаа чаңгыс сос безин ыыттаан. Бистің бо хүннеривисте Японня шерниг эвилелдериде киржип, Токиода чамдык «дыды узун» кижилер девискээр талазы-биле негелделерин Совет Эвилелинте тургузуп турар, харын-даа чүрттү милитаризастаарыңче кыйтырыглар ында дыңналып турар. Ынчалзажок ооң чонунга каинчаар-даа аажок аарберге болуп эрткен төөгүнүң уржук-кичээндиргилерин Японня-га олар үтпас болза деп кижи бодап келир-дир.

30 чылдарда чогум-на япон милитаристер делегей дайынының одаан кывысканнар. Чаа-чаа девискээрлер дугайында, бүгү Ыракты Чоон чүкке боттарының тергиделин турган тургузар дутайында япон империализм күзеп турган. Токионуң агрессчи планнарының кол кезектериниң биразы болза ССРЭ-ге удур дайын, совет Ыраккы Чоон чүктү эжелеп алыры турган. Ынчалзажок Оожум океанга тергидел дээш демиселге Японня империалистиг ийи күрүне — АКШ болгаш Англия-биле таварлажы берген.

Япон милитаристер-биле шуут дорт месилдежи бөөриндеп ойталаан, Вашингтон болгаш Лондон Японнаның агрессиязын Совет Эвилелиниче ыдалаар деп чаңгыс бодалдыг турганнар. Америк болгаш англи империализм сорулгазын чедип алтар боор бис деп бодааннар — япон-совет харылзааларда дүшкүүрлүг чорук өскүүн турган, а Хасан хөл болгаш Халхин-Гол хем чаңында тулчуушкун байдалды улам-на нарыладыткан. 1939 чыл чоруп турган...

... «Совет пропаганда-дыр» дээр чылдакка чагдынып алган, «Ада-чүрттүң Улуг дайыны» деп фильмин ТВ-ниң телевидениезин үндүреринден үш неделя мурнунда ойталаан. Ол шынны көргүскен фильмни көргүзериниң орнунга 1939 чылда ССРЭ биле Германияның аразында халдашпас дугайында керээни чарганы делегейниң ийиги дайынын өөскүлүп үндүреринге ылыг бергеи дээр дугайында меге-хоозун кинону көргүскен.

30 чылларда фашистиг Германия делегей дайынының эн-не айыылдыг, ийи дугаар одаа болу бергеи. Делегейниң бирги дайынынга герман империализм аштырза-даа, бодунуң эжелекчи планнарындан ол ойталаваан. Германияның күчүзүн катан тургузар, аңаа революсчу шимчээшкинин базар, өскениң черин эжелеп алырынче орукту ажыдар херек деп аазап турган нацистерни чүртка эргечагыргаже ол нодүрген. Гитлериң «большевизмиң кыжаныышкынын» чок кылыр деп тоогүүлүг кыйтырыын делегей реакциязы деткээн. Ол «кыжаныышкын» дээрге, бистің хүннеривисте «Совет кыжаныышкын» дээр чүве-биле бир демей, хоозун-меге чулчуруушкун-дур. Европага болгаш бүгү делегейге «чаа өзу-чурумну» тургузарынче кыйтырын турган Гитлерни герман монополиялар бүгү талазы-биле деткин турганнар. 1939 чыл чоруп турган...

... Делегейниң ийиги дайынының эгезээнинин бүдүүзүнге тураскааткан программаларны Англияның Би-би-си радиостанциязы бо чылдың август айның дүргүзүнде дамчыдып келген. Ооң үнүп келгениниң чылдагааны болза: 30 чылдарның даштыкы политиказын совет кижилер багай билир, ол чылдарның дипломаттыг документилерин Совет Эвилелинде чажырыпкан, а ССРЭ политиканы чажыт байдалга чорудуп турган дээн ышкаш меге-хоозун бодалга шырыңмалаттынын алгаш ынчалдыр кылганнар. Ол шынаш-ла меге-хоозун чүве-дир. Бирээде, Совет Эвилели чажыт дипломатия чорутпайн келген болгаш чорутпайн турар, совет кижилер дайын мурнунда чылдарның болуушкуннарын кончуг эки билир. Ынчан ССРЭ тайбын, Европага болгаш Оожум океанга коллективтиг айыыл чок чорук системазын тургузары дээш түткүлдүг демиселжин турганын билирлер. Ийиде, ол чылдарның совет политиказының дугайында документилерни чажырбаан болгаш парлалгага үндүргүлээн. «ССРЭ-ниң даштыкы политиказының документилери» деп адаар чыыдының чаарби тому үнген. Ооң том бүрүзүнде мун хире документ бар. Кажан ол томнарны ажып көрүп ораан, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың дайынны чайладыр дээш кайы хире чайгылыш чогуубиле демисежин турганын кижи кайгаар. Англияның антисоветтиг политиказы дайын айыылын чоокшуладырынга кайы хире деткимче берип турганын база кижи эскерип каар...

... Ийи фронтудан — Германиядан болгаш Японнадан дайын кыжаныш келирге, ССРЭ Германия-биле халдашпас дугайында керээге ат салыр ужурга таварышкан. Керээниң бергени тайбын ийи чылды бистин улузувус кадыг-дошкун шенелдеге — Ада-чүрттүң Улуг дайынына белеткелге ажыглаан. Гитлериң британ болгаш француз «өмээржикчилери» кембуруулуг политиказының кежиин четтирер ужурга таварышканнар. 30 чылларда америк империализм делегейни дайынче чыган, ооң дузазыбиле бодунуң иштики бергелерин шиитпирлеп база өскениң чүртүнга дайын өртүнге холун чылдып алырын ораалдашса-даа, АКШ сөолүүредир хажыызынга хайгаарап артын калыр арга чок болганы билдингир болгай.

«... Ынчан антигитлержи коалициянын чүрттары шынчы эвилелчилер болуп, иштиг күжениишкин-биле агрессорлу ажыл тиилээнпер»—деп, «Совет лайф» журналдың америк иомчукчуларынга чоокта чаа чагаалынга Л. И. Брежнев демдеглээн.

Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыштырылга чүрттарының чорудун турары делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарының политиказының ачызында кады ажылдажылгага, кижи төрелгетениң тайбың амыдыралынга делгем орук ажыттының турар. Делегейге дайын чок чүрттаар, боо-чепсекти эңдере бүдүрериг болдурбас деп күзел-бодал кончаар-даа аажок күжениишкиннерни негээр-даа болза, чедип ап болыр сорулга кылдыр тодаттынып келген.

М. ЧЕРНОУСОВ.
(СЭТА).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СЫРЫЙ ЧАҢГЫС ЭПТИГ

СОФИЯ. (СЭТА). Социалистиг чүрттарның акы-дүмна партиялары ышкаш, Болгарияның Компартиязы социалистиг, дем каттыштырылга чүрттарының чаңгыс эвин быжыглаарын, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин сөкседыр, шериг талазы-биле дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынче база чепсегленишкинни боттуу-биле дүжүреринче шилчиир дээш демиселди бодунуң кол сорулгазы кылдыр саналтурар деп, «Работническо дело» солунга БКП ТК-ның секретары Д. Станишев бижээн.

Эрткен 35 чыл дургузунда БКП-ниң болгаш Болгар күрүненің даштыкы политиказын ол анализтээн. Ол бүгү үе бирги эзлчегде СЭКП-биле болгаш Совет Эвилели-биле акы-дүмна харылзааларның чеиишкинниг хөгжүлдезиби-ле, ССРЭ-ниң болгаш Болгарияның аразында бүгү талалыг чоокшулажышкынче угланышкын-биле тодаргайлаттының келген деп, автор онзалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазы ол херекке шиитпирлиг рольдуг. Эш Л. И. Брежневти болгар коммунистер, бүгү болгар улус совет-болгар найыралдың чалбыштыг сорук кирикчизи кылдыр көрүп турар деп, ук чүүлде чугаалаан.

1990 чылга чедир ССРЭ-ниң болгаш Болгарияның материалдыг будурулгелериниң талазынга специализастаашкынының болгаш кооперастаашкынының чоокта чаа Крымга ужуражышкын үезинде эштер Л. И. Брежнев биле Т. Живков оларның белик үнелээшкин алган кол схемазы ийи чүртту чоокшулаштырарынче угланган стратегиг шугумну боттандырарынга идиг бээр. Ол болуушкунуң хөгжүлдези Болгар социалистиг күрүненің даштыкы политиказының эң улуг чаалап алышкыны болуп турар деп, Д. Станишев бижээн.

Балкан чартык ортулуктун дал ортузунда чыдар Болгария Улус Республика кожазында балкан чүрттар-биле харылзааларны хөгжүдериниг улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп, бо девискээрге ийи талалыг харылзааларны хөгжүдеринге догум болгу деп бүгү айтыыларны моон соңгаар-даа чугаалажырынга белен болуп турар.

Болгарияның даштыкы политиказының чеиишкиннери пролетаржы интернационализмниң болгаш тайбың кожахелбээ догуунаашкынының кол ленинчи принциптеринге шынчы лорук-биле чарылбаа холбаалыг дээрзин 33 чыл дуржулга тодаргай көргүскен деп, ол бижээн.

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинин август үеинде дүрген чыылдырган хуралы араб күрүнелерге удур Израильдиң агрессчи политиказын шиитпирлиг буруу шаварының хуралы болу бергеи, чүге дээрге Чоокку Чоон чүкте дүшкүүрлүг чоруктун кол үнер дөзү харын Израильдиң политиказы болуп турар болгай. Израильдин талазындан чепсектиг сөкседал чок чөнгөлөрниң уламындан чүрттүн мурнуу талазында байдалдың дыка чидигленгени-биле хөлбаштыр Ливанның чазааның дилээн өзугаар ол хуралды чыылдырган.

Чүгле сөөлгү неделяда безин Израильдиң араатанзыг халдаашкыннарының түңнелинде Ливанның чүс ажыг тайбын хамаатылары өлүрткен, чүрттүн чонунуң барык 10 хуузу —270 мун хире кижи чүрттаар ораан-суур чок арткан. КНО-нуң Ливанда түр күштериниң составындан 10 солдат өлүрткен. Ынчыг байдал шыдажыр арга чок болгаш улуг дүвүрээзинни хайныктырбайн барын шыдавас—деп, Ливанның КНО чаңында доктаамал төлөлекчизи Г. Туэйни медеглээн. Израильдиң үүлгеленишкиннери Чоокку Чоон чүкке тайбыңга болгаш айыыл чок чорукка кыжаныышкын болбушаан, делегей иштилежилгезинин бо девискээрге аткылажыышкынны сөкседырынче болгаш байдалды чогумчударынче угланган шиитпирлерин күүсеериниг дөл моондак болуп турар.

Сөөлгү хүннериниң болуушкуннары, тодаргайларга, Ливан суурларны болгаш Ливанның девискээринде палестин дескениериниң лагерьларын Израильдиң араатанзыг өзу-биле бомбалап болгаш артиллерия-биле боолап келгени, палестин улуска хамаарыштыр өлүрүп-кырарының ажык политиказын Израильдиң чорудун турарын база дагын бадыткаан деп, Палестинаны хостаарының организациязының КНО чаңында доктаамал хайгаракчызы Хасан Абдель Рахман медеглээн. Ол араатанзыг үүлгедилгериниң уржуу-биле каидыгдаа буруу чок хөй-хөй кижилер, оларның аразында чаш уруглар база амы-тынындан чарылган, хөй санныг үреднишкиннер болган, будун хоорайлар болгаш суурлар улуттактырган. Израильдиң шак ындыг араатанзыг үүлгедишкиннерни делегей иштилежилгези сагыш амыр көрбес ужурлуг деп, ол чугаалаан.

Палестинаны хостаарының организациязының КНО чаңында доктаамал хайгаракчызы Хасан Абдель Рахман медеглээн. Ол араатанзыг үүлгедилгериниң уржуу-биле каидыгдаа буруу чок хөй-хөй кижилер, оларның аразында чаш уруглар база амы-тынындан чарылган, хөй санныг үреднишкиннер болган, будун хоорайлар болгаш суурлар улуттактырган. Израильдиң шак ындыг араатанзыг үүлгедишкиннерни делегей иштилежилгези сагыш амыр көрбес ужурлуг деп, ол чугаалаан.

ФЕДЕРАЦИЯ НЕГЭЭН

БЕРЛИН. Делегейниң Хөрзөженнериниң Демократтыг Федерациязы хөрзөженнерниң ол федерацияда бактааган бүгү-ле национал организацияларын Чилиниң хөрзөженнериниг болгаш ургларына, ол чүрттүн бүгү улузунга дузаламчыны күштелдирериниче кыйгырган.

Чилиниң улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазының сентябрь 4-тен 11-ге чедир эрттирер неделязын таварты кандыг-даа хевирниң деткимчезин Пиночеттиң өзу-чурумунга тыпсып турар чоруун доп-дораан сөкседырын чили хунтага шериг болгаш экономиктиг дузаны ам-даа чедирип турар чазактардан федерация негээн. Аразында хөрзөженнер болгаш чаш ажы-төл база бар «ис чон чиде берген» дижир 2,5 муң чилилерниң салымхуузун тодарадырын база Делегейниң Хөрзөженнериниң Демократтыг Федерациязы негээн.

Чили улустуң эрге-ажыктарын дора көрген Пиночеттиң өзу-чуруму ону империалистиг күрүнелер болгаш делегейде улуг концеррнер детиивишаан турарының уламындан эргечагыргада ам-даа ызыртынып турар-дыр деп, Федерацияның медеглелинде чугаалаан. Чилиде фашистиг хунтаның кембуруулуг практиказынга бүгү депшилгелиг делегей удурланып турар деп, документиде онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ПЕКИНДЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ПЕКИН. (СЭТА). Вьетнамкыдат чугаалажыышкыннарының ийиги эзлчээниң эзлчеглиг пленарлыг хуралы аңаа болган. Вьетнам делегациязының баштыңы ВСР-ниң даштыкы херектер министириниң оралакчызы Динь Нью Лием чугаалажыышкыннарга кыдат таланың эзлеп турар турушун шүгүмчүлээн. Вьетнам-биле харылзааларны болурчогууру-биле тургузуп алырынче «өзүлүт түткүн турарының» дугайында кыдат удуртукчуларының бүзүредилери оларның практиктиг хөделишкиннери-биле дүүшпейн турар деп, ол айыткан. Кыдат тала вьетнам делегациязының боттуг саналдарынга харылавайн турар. Ооң орнунга ол ийи таланың харылзааларынга хамаарышпайн турар болгаш хүлээн алдынмас негелделерни салып турар деп ол демдеглээн.

Кызыгаарда дүшкүүрлүг чорукту дүргени-биле кошкадырының, ВСР-те удур боо-чепсектиг кыдат чөнгөлөөшкиннерни сөкседырының эргежок чугулазын ВСР-ниң делегациязының баштыңы онзалап демдеглээн. Кампучияның болгаш Лаостуң чазактарының дилээ-биле Кампучия Улус Республикада болгаш Лаос Улус Демократтыг Республикада турар вьетнам Шериг кезектерин үндүрер негелдени ол үндезин чок үүл дээш хүлээн албаан. Кампучияда болгаш Лаоста революстуң чаартылгаларын моолактаар дээш ораалдажыышкыннар чайлаш чок буурап дүжер деп, Динь Нью Лием онзалап демдеглээн. Чугаалажыышкыннарга каидыг-даа бурүңгаарлаашкын чедип алдынмаан дээш харыысалга долузу-биле кыдат талага онаажыр.

Хуралга бодунуң чугаазынга чугаалажыышкыннарга кыдат делегациязы баштап турар КУР-ниң даштыкы херектер министириниң оралакчызы Хань Няньлун вьетнамкыдат кызыгаарда дүшкүүрлүг чорукту хөөзөр артканы дээш буруунуу ВСР-те онаарын ораалдашкан, ол база катап Вьетнамга эргэ-ле буруулдалыышкынарын кылган. Ийи чүрттүң аразында «харылзааларны херек кырында таарыштыр шиитпирлээрине дузалан болуу кылыг тодаргай каидыг-даа саналдарны ол кылбаан.

ИЗРАИЛЬ—БОО-ЧЕПСЕК САДЫГЛАКЧЫЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бистің хүннеривисте Латин Американың эн-не реансылыг өзу-чурумнарынга боо-чепсектің кол садыкчыларының биразы Израиль болу бергеи. Ол кавыда ооң кол садыг алыкчыларының биразы болза генерал Лукас Гарсияның Гватемалада ханыг өлүрүчү диктатуразы болур. «Бостон глоб» деп америк солунуң дыңнадыр турары-биле алырга, соолгу ийи-үш чыл дургузунда Гватемалага Израиль боо-чепсекти катканы акша-биле алырга 10 млн. доллар ашкан. Генерал Гарсияның диктатуразын Тель-Авив ланчылар-биле, самолёттар-биле, куяктыг транспортерлар-биле, а ол ышкаш октар-биле, артык кезектер-биле болгаш идик-хеп-биле хандырган.

Никарагуага патриоттарның согуунга таварышкан, дүжүп баткан Сомосаның өзу-чурумунга боо-чепсекти Тель-Авив үргүлүү хандырып келгеи. Америк хөй-ниитиниң ыйыышкынылан сезингеш, Вашингтон безин диктаторнуң армиязын хандырарын сөкседыпканда, Израиль эрткен чылдың августа Никарагуаже хөй боо-чепсекти, ооң иштинде хайгыыл кылыр корабльдери, автоматтары болгаш ланчыларны чорудун берген. Эрткен чылдың ноябрьда Америк күрүнелер организациязының кижиниң эргелериниң талазы-биле Америкалар аразының комиссиязы Сомосаның национал гвардиязы чүртта араатанзыг үүлгедилгерни кылып турар дээрзин документилер барымдаалап бүзүрединнениниң соонда, сионисти чагырыкчылар диктаторже хөй боо-чепсекти немей чоруткан. Боо-чепсекти садары бо чылдың февральда база уламчылаан. Никарагуадан көөн турар медээлер өзугаар алырга, диктаторнуң мырынай дүжеривге чедир ол берилде уламчылаан.

Пиночеттиң өзу-чурумунга израиль боо-чепсекти катканы бүгүдеге билдингир. Чилиде кижилерни хилинчектеп турарының, дүрүм чок тудун хоруудан турарының болгаш «ис чок чидин турарының» дугайы бүгү делегейге билдине берген соонда ол садыглажыышкын эгелээн.

«Латин Американың барының үзелдиг өзу-чурумнарының аразында еске-даа садыг алыкчыларны Израиль тып алган» деп, «Бостон глоб» бижээн. Чүгле Латин Америкада эвес, харын ескедаа черлерге ол база садыг турар. Мурнуу-Африка Республикаже боо-чепсекти садарын ыяап хоруур дугайында КНО-нуң шиитпирин Тель-Авив кара туразы-биле үреп, улуска удур өзу-чурумнарының чорудун турар дерилээр болгаш өлүрер-кырар политиказының херек кырында киржиктизи болуп, оларны боо-чепсек-биле хандырып турар.

Тель-Авивтің акша киирип алыр кол үнер достеринин биразы—Израиль боо-чепсекти дашкаар үндүр катканының дугайында статистиканың сан-түңнери шуут чажыт. Ынчалза-даа, Вашингтонда политика өөрүп коор институттуң санап көргени-биле алырга, ол дашкаар үндүр садыышкын, чиңээлээрге, 1976 чылда 300 млн. доллар болгаш 1978 чылда 400 млн. доллар четкен.

Делегейге улустарның харылзажырының чепсээ болур эсперанто дыл улам-на улуг сураглыг болу берген. Чоокта чаа Швейцарияга болган эсперантистерниң 64-ку Бүгү-делегей конгрезиниң ажылдап турган хүннеринде эсперанто дыл кыгынга баштайгы уруглар нимун (чурукта) парлап үндүрген.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

Кааа-даа каттышпас чүрттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Гавана конференциязынга уткуштур

«VI конференция — кааа-даа каттышпастар шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарының оруунга база бир базымдыр!» Бо хүннерде бо лозуңну Гавана хоорайның чер болганынга көрүп болур. Ол лозуң карацгыда безин гостиницаларның мурнуу чарыында аажок улуг үжүктерлиг чырып келир, байырлалдыг-биле шиметтинген хоорайның төвүнче найысылап аэропортундан чоруткан кудумчунуң ийи талазында ол-ла сөстерлиг кайгамчык улуг плакаттарны тургускан. Чоокшулап келген кайгамчык улуг болуушкуннуң дугайын бүгүде чугаалажып турар: кааа-даа каттышпас чүрттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының VI конференциязы сентябрь 3-те Гаванага ажыттынар. Тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрери дээш, социал-экономиктиг депшилге дээш, империализмге, колониализмге, неоколониализмге, фашизмге, сионизмге болгаш расизмге удур демисел дээш амгы үениң өйү келген эң чугула айтыыларын чугаалажыр делегейниң бо аажок чугула шуулганы чүгле Кубаның эвес, харын бүгү Латин Американың төөгүзүнде маңаа бир-ле дугаарында чыглыры бо. Кааа-даа каттышпас чүрттарның күрүнелериниң болгаш чазактарының 60 баштыңнары ол шуулганга боттарының кириириниң дугайын чарлааннар. Шимчээшкинниң чаңгыс-даа шуулганынга мынча хөй санныг киржинчи турбаан. Бо шимчээшкинге ам-даа сос күрүне кирер күзелин илергейлээн.

ШИМЧЭЭШКИННИҢ БУЯННЫГ ИДЕАЛДАРЫ

Джавахарлал Нерунуң удуртулгазы-биле Индия кааа-даа каттышпастар шимчээшкининиң эгелекчилериниң биразы болган. Шимчээшкин үндезилекчилериниң билип турганын өзугаар алырга, кааа-даа каттышпастың утказы чүл дээрге, үгле кайы-бир шериг блоктарынга кириштезин ол эвес боллур ийин. Дүшкүүрлүг чоруктун чавырылышкынын быжыглаар дээш демисед база ол херекти үүк-сөкседал чок болдурар дээш түткүл, чепсегленишкинни, ылангыя ядролуг чепсекти, бүгү-ниитиг болгаш бүрүн дүжүрер дээш демисел шимчээшкининиң кончуг чугула сорулгазы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Неоколониализмге, расизмге болгаш апаратеидке удур, национал-хосталгалыг күштерни, делегейниң айыыл чок чоруун болгаш делегейге экономиктиг чоптуг чурумну доктаадын тургузарын деткин турар бүгү кижилер-биле чаңгыс аай одурутта хөделбишаан, кааа-даа каттышпастын шимчээшкини улуг аалдарны чедип алган болгаш делегей амыдыралынга бүгүлө ужур-дузалыг болу бергеи. Амгы үениң ол чугула сорулгаларын шиитпирлээри дээш делегей ареназында шиитпирлиг болгаш эптеш чок демисежин турар Совет Эвилелибиле болгаш социалистиг өске-даа чүрттар-биле сыры кады ажылдажын турарывыс ынчавгаш дүрүм өзугаар түүл-дүр.

Кааа-даа каттышпастың шимчээшкинин Эйзенхауэрниң болгаш Джон Фостер Даллестиң үезинде «мөзу чок» чүве ыылдыр адаан империалистиг күрүнелер мырынай тодаргай чылдагаан-биле ол шимчээшкинге удур хоралакчы үүлгедишкиннерни кажан-даа сөкседпаан. Сөөлгү чылларда оларга Кыдаттың маоисчи удуртукчулары каттышкан. Американың Каттышкан Штаттары-биле болгаш империалистиг өске-даа күрүнелер-биле блокташыдаан, олар кааа-даа каттышпастың шимчээшкининче иштиден-даа, даштыдан-даа база халдан турардар. Ол чимзенишкиннерге чогуур ойтур шавышкынны берип турары сеткилге өөрүнүүгүдүр.

Боттарының дайзынарыпга—империализмге, маоистерге, расистерге болгаш демократтыг башкаландырар болгаш ооң уламындан империализмге удур, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш демиселдиң фронтузун кошкадыр дээш өске ораалдажыышкыннар база кылдынып турар. Ол хоралакчы хөделишкиннерге Пекин идепкейлиг рольду ойнап турар. Кыдаттың маоисчи удуртулгазы социалистиг Вьетнамны Кампучияга удур агрессия кылган деп ийи арынныг өзу-биле буруулдаып турар. Өске кым-даа эвес, харын Пекин Вьетнамче—кааа-даа каттышпас шимчээшкининиң киржинчизи чүртче, француз болгаш америк империализмге удур чонну ооң чылдар эрес-маадыр демисежин келген чүртче халдаан болгай. База-ла Вьетнамга удур угланган кампанияны организаставаш, «индий-кыдат дескениери» дижир айтыыгны база Пекин үрдүлдүрүп турар. Вьетнам улуска түүлбүү деткимчени көргүзери—кааа-даа каттышпас бүгү чүрттарының хүдээлези-дир.

Гаванага болур конференция хөгжүп ораар чүрттарының империализмге, неоколониализмге, расизмге удур, социал депшилге дээш демиселиниге чугула үе-чада болур.

Дж. КАМУЗОРА,
Танзаниянның «Нью аутлук» журналының кол редактору.

ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛГЕ ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДА

Кааа-даа каттышпастар шимчээшкининиң характериниң сорулгазының дугайында маргылдаалыг чугаалар сөөлгү үеде тыптып хаап турары чажыт эвес болгай. Ынчалзажок бистің шимчээшкининиститң бүгү төөгүзү 1955 чылда-ла Бандунгка үндезилеттинген ооң принциптериниң амыдыралчызын бүзүрелдиг бадыткан турар. Ол принциптериниң аразында кол барымдаалаар чүве колониализмни чок кылыры болгаш хамаарышпас чорукту чөлүп алыры дээш демисел. Ынчаарга политика болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чорукту империализмге удур демисейдеп дашкаар чедип алыры болдунмас деп чүве мырынай илдеп. Кааа-даа каттышпастың шимчээшкини чогум-на харын антиимпериалистиг болгаш антиколониалдыг үндезинге өскен болгаш быжыккан.

Биезки метрополиялар боттарының ээлел черлерин чидиргени-биле эптешпээн, олар империалистер болуп артышаан деп чүвени тергин билир бис. Кандыг-ла бир арга-лар-биле, болган чок-ла өскелериниң холдары-биле олар боттарының туруштарын эгидип алырын ораалдажып турарлар. Заирже болгаш Анголаже чоокта чаагы халдаашкыннар ооң чижээ-дир.

Ындыг болганда, амгы үеним байдалдарында кааа-даа каттышпас чүрттарның эң чугула сорулгазы үүл дээрге, неоколониализмге удур, хөгжүлдениң оруун бот-тускайлап шилип алыр арга дээш демисел ол болур. Национал-хосталгалыг шимчээшкиннерни деткин турары дээш Совет Эвилелинге, Кубага, социалистиг өске-даа чүрттарга өөрүп четтирген бис.

Африка чүрттарының хөй нуруузу, оларның аразында Танзания, Африка дипче «халдаашкын» кылган деп Кубаны буруудадып турар империалистиг болгаш аңаа чыыпылаанай берген пекинчи пропаганданың даан бодаашкыннарын буруу шаап турар. Африкавың чамдык күрүнелериниде куба специалистер болгаш шериг албаныглар ол чүрттарының дүрүм өзугаар чазактарының чалазынын өзугаар туруп турары бүгү делегейге харын билдингир болгай. Ындыг дузаның эргежок чугулазы реаксылыг күштерниң холгаарлаашкынының азы даштыкы дорт агрессияның уламындан тыптып келген.

Кааа-даа каттышпастар шимчээшкининиң долу эргелиг киржикчизи социалистиг Куба делегей ареназында, ылангыя Африкада, улуг аалдарны дүрүм өзугаар чедип алган. Чаа амыдыралдың тургузуушкунунга ооң бүзүреллиг чедиишкиннериниге өөрүп, империализмниң болгаш неоколониализмниң чимзенишкиннериниге удур национал аныяк күрүнелериниң демиселиниге ооң салыышкынын бедии-биле үнелеп турар бис.

Кааа-даа каттышпас чүрттарны башкаландырар болгаш ооң уламындан империализмге удур, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш демиселдиң фронтузун кошкадыр дээш өске ораалдажыышкыннар база кылдынып турар. Ол хоралакчы хөделишкиннерге Пекин идепкейлиг рольду ойнап турар. Кыдаттың маоисчи удуртулгазы социалистиг Вьетнамны Кампучияга удур агрессия кылган деп ийи арынныг өзу-биле буруулдаып турар. Өске кым-даа эвес, харын Пекин Вьетнамче—кааа-даа каттышпас шимчээшкининиң киржинчизи чүртче, француз болгаш америк империализмге удур чонну ооң чылдар эрес-маадыр демисежин келген чүртче халдаан болгай. База-ла Вьетнамга удур угланган кампанияны организаставаш, «индий-кыдат дескениери» дижир айтыыгны база Пекин үрдүлдүрүп турар. Вьетнам улуска түүлбүү деткимчени көргүзери—кааа-даа каттышпас бүгү чүрттарының хүдээлези-дир.

Гаванага болур конференция хөгжүп ораар чүрттарының империализмге, неоколониализмге, расизмге удур, социал депшилге дээш демиселиниге чугула үе-чада болур.

Дж. КАМУЗОРА,
Танзаниянның «Нью аутлук» журналының кол редактору.

ТЫВА ЧЕРНИҢ ЧАЖЫДЫ

«Чеден кара өшкүнүң мыйызындан эптеп туруп бүдүргеш, ай, хүн херели алдыннадыр дээп турар ыылдыр хоюглаан эолгир кара ча. Ооң үстүү ужунда ус-шевер кижиниң сиилбип чурааны алдан тениң дүрзү-хевири»...

«Мөге Шагаан-Тоолай» деп тоолдан

Дооразы 4, узуну 20 сантиметр-ле хире чугажак сөөкте скиф-сибирь аян-биле сиилбээн хөй санныг аңнар дүрзүзү. Бо дээрге кайгамчыктыг ус-шевер кижиниң нарын ажылы-дыр. Мыйыстарны болгаш дуюгларны ораштындыр, таарыштыр чураанында бир-ле утка сиилгеннкен. Ону бөдүүн карак-биле ылгай көөрү берге. Чүге диле, хөй чылдарда чер иштинге чыдып келгенинден үрелгени ындыг. Ук ажылды аштап, септеп, ооң онзагай чуруун өскертпейн саазынга дүжүрүп чуруурунга база үе херек. Чүгле ынчан ооң үезин, дириг амытаннарның дүрзү-хевиринде сиилгеннкен утканы тодаралыг болур. Ол эртебурунгу кижинин күзел-бодалын илереткени азы деңнээ тулчуушкунга кандыг черлик аңнарны кижи ажыл эртип, тиилеп чорааны, чок-ла болза ооң хүндүлелдиг, ынак аңнары-даа бооп чалавас.

Бистин эрага чедир 8—3 вектерге чедир Тываның девискээринге Евразияны дургаар — Төп Азиядан Дунай эриктеринге чедир чурттап турар төрел чоннуң бир аймаа чурттап чорааны. Олар аңгы-аңгы дылдарга чугаалажыр, ынчалза-даа уран түүлү чаңгыс: от-сеп кааскалгазынга, эдилелдерге дириг амытаннар дүрзүзү чуруур. Идик-хеп кааскалгазының бир кол хевири — дириг амытаннар дүрзүзү чураан төгерик, янзы-бүрү хемчээлдиг чуга демирлер. Ону кылып кааны аажок шевергин.

Бистин Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде ындыг эдилелдер база бар. Оларда чураан дүрзүлер Тываның бүрүн зоназының тайгаларында бар ирбиш деп аң болуп турар.

Мурнуу Азияга тывылган ындыг кааскалга херекселдери Төп Азиядан тыштып болур дээрзинге чигзиниг турбас деп, совет археологияда сураглыг эртемден М. Грязнов чугаалаан.

1980 чылда «Наука» деп ном үндүрер чер ол эртемденниң Тываның археологизының айтырыгларынга холбаштырган, Аржаан базырында беш чыл үргүлчүлээн ажылды колдады бижээн ному чырыкче үнер.

Чугаанның эгезинде көргенивис сөөктен кылган кааскалга херексели бистиң эрага чедир 5—3 вектерге хамааржыр.

1976 чылда эртемден А. Грач Өвүр районнуң Саглы шынаазындан сөөктен болгаш мыйыстан кылган элээн каш кааскалга херекселлерин тыпкан. А бо чылын Кызылдан ырак эвес археология лагерин баштап чораан Т. Норбу база олчалыг болган. Ол тывыштар база музейде шыгжаттынган. Ол кааскалга херекселлери Өвүр районнуң девискээринден тывылган тывыш-биле дөмей болза-даа, хемчээл талазы-биле улуг болган.

Ындыг тывыштарның даңзызын ам-даа уламчылап болур. Олимпийжи беш тырыкыга дөмей боорга, археологтарның «Олимпиада» деп адаары янзы-бүрү төгерик кааскалга херекселлери кайы хөй.

Бистин чуртувустун девискээринге бүрүн шагда чурттап чораан ада-өгбелеривис археологияның сантүн чок тураскаалдарын биске арттырып каан. Олардан бис бурунгуларывыстың уран түүлүн, кижи төрелгетенниң төөгүзүн өөренип турар бис. Ынчангаш төөгүнүн тураскаалдарын камнап, кадагалаары — кижи бүрүзүнүң хүлээлгези.

Л. САТ,
республиканың чурт-шинчилел музейиниң ажылдакчызы.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ААЛЫНГА

Студентилериң тудугжу отрядтарын солчур талазы-биле ССРЭ биле МАР-ның аразында чедип алдынган дугуржулга ёзугаар бо чайын МАР-ның «Монголсовцветмет» каттыжыышкынының «Бэрх» уургайынга Кызылдың педагогика институдунуң чамдык студентилери ажылдап турганнар.

Олар чоокта чаа төрээн Тываэынга эзп келгеннер. Аңаа канчаар ажылдап, чурттап турганын «Шынның» номчуучуларынга таныштырарын ук отрядтың комиссары К. А. БИЧЕЛДЕЙДЕН бистиң корреспондентивис Д. Чыдым дилээн. Ооң харыызын парладывыс.

— Тывадан самолет-биле ушкаш, Красноярскиден ынай поезд-биле чордувус. Улан-Батор хоорайга чедир ол транспорттан чарылбадывыс. Поезд-биле чоруурга харын эки чорду. Бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустун чөөн кезээ-биле элээн таныжар, акыдунма моол улустун делгем ховуларын магадаар аргалыг болдувус.

Улан-Баторга бисти чылыг-биле уткааннар. Моолдун аныяктарының революстуг эвилелиниң Төп Комитединиң секретары Д. Дамба баштаан өөнүктеривис бисти уткуп, акыдунма Моолга келгенивиске изиг байырны чедирген.

Моол Арат Республиканың найысылалынга үш хонган бис. Ол үеде бисти культура одаларынга чедирип, кино, концертче чалап, бистин культурлуг дыштанылгавыска таарымчалыг үүлдерни тургускан.

Июль 7-де «Монголсовцветмет» каттыжыышкынының «Бэрх» уургайынга ажылдап эгелеливис. Черле бисти быжыглаан чери ол чүве.

Маңаа келиривиске, бистерни гостиницага чыттырган. Ажыл-амыдыралга херек бүгүле таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген. Келгенивис эртенинде совет студентилериниң тудугжу отрядтарының келгенинге турааскаатка байырлыг шугум чыскаалы болган. (Бистен аңгыда Якут АССР-ниң Күрүне университединиң студентилери база келген). Аңаа «Бэрх» уургайының начальниги Д. Данзил, партком секретары Д. Дондог, совет специалистерниң партком секретары Н. Е. Мальцев, уургайның тудуг эргелелиниң начальниги А. А. Вилкин болгаш өске-даа удуртукчулар кээп, Моолга келгенивис дээш биске байыр чедирбишаан, сезон үезинде эки ажылдаарывысты күзээннер. Ол чылыг сөстер дээш четтиргенивисти илередип, идегелди шынзыктырарывысты хүлээнген бис.

Баштайгы чедишкиннер, ажылдаарынга тургустунган таарымчалыг байдалдар бистин студентилериниң хей-аъдын көдүрген. Темпини кошкатпас, кылган ажылдың шынарын улам бедидер сорулга отрядтын дайынчы бүрүзүнүң мурнунга салдынган. 16 аал чурттаар чуртталга бажыңнче чылыг дамчыдар даштыкы хоорааларны салырын база «тергиин эки» демдекке дужаадывыс.

Ол чедишкиннеривис дээш уургайын-даа, каттыжыышкынын-даа удуртукчулары биске байыр чедирип, улам хей-аът киргеннер. Аңаа ажылдап турган үевисте хлеб быжырар черниң чылыг дамчыдылгазын болгаш 12 аал чурттаар чуртталга бажыңының чер ажылдарын кылырын база «тергиин эки» деп демдектерге дужааган бис. Ынчангаш ниитизи-биле 116 мун тугрик түүнүг тудуг-монтаж ажылдарын кылып, бир дайынчыга онааштыр ээлчег үлүүн 351 хуу күүсеткен бис.

Акы-дунма Моол Арат Республикага ажылдап турган үевисте хей-ниити амыдыралынга база идепкейлиг киржип турдувус. Тудугжу отрядтын бот-тывынгыр артистери ол кыска үенин дургузунда алды концертти көргүскеннер, дөрт катап найырал кежээни организастаан. Спорттун 7 хевиринге 24 катап маргылдаларга киржип, шаңналдыг черлерни-даа ээлеп келдивис. Бо хей-ниити амыдыралга идепкейлиг чоруун көргүскен дайынчыларны маңаа демдеглээри артык эвес. Ылангыя Сергей Эртине, Михаил Бадзан, Олег Сат болгаш өскелердаа чүгле эки ажылдыг тудугжулар эвес, спортка, бот-тывынгыр уран чүүлге хандыкшылдыг кижилер бооп иле төннер.

Хостуг шактарывыс бо үстүнде чугаалаанывыс үүлдер-биле кызыгаарлаттынмаан. Чурттун төп аймактарының бирээзи — Хөнтий аймагы дургаар экскурсиялап база чораан бис. Ол чораан совет специалистерге, моол ишчилерге лекциялар база номчаан бис. Кааа-даа чоруурга бисти изин-биле уткуп, хүлээп ап турдулар.

Августун 6-да Улан-Батор хоорайга чедип келдивис. Бисти Моолдун аныяктарының революстуг эвилелиниң ТК-зының ажылдап кылганы культура-массалыг ажылларга киржири-биле чалааны ол. Аңаа 12 хонук дургузунда янзы-бүрү хемчеглерге киришкен бис. Бистин сагыш-сеткиливиске үттүндүрбазы-биле мөңгеде артар үүлдер эмгежок. Ылангыя найысылалдың төөгүлүг черлери-биле таныжылгавыс, Улан-Баторнуң музейлеринге чорааныывыс, аныяк спортчуларның аразынга хостуг күрешке болган делегей чемпионадының сонуургаан көргенивис уттундурбас. Спорт ордузу бистиң сагыш-сеткиливиске арткан. Ол бүгү үүлдер моол улустун социалистиг оруктап хүнден хүнче бурунгаарлаан хөгжүлдезин херечилеп турар.

Культура хүннериниң сөөлгү хонуктарында Төп аймакты дургаар алы-чорук кылып, көдээ ишчилернин ажыл-ижи, чедишкиннери-биле таныштывыс. Каш чүүн мал кадарган кижилериниң өөрүшкү, маңнайлыын көрүп, олар-биле найыралдың чылыг сөстерин чаңгыс удаа эвес солушкан бис.

Моолдун каас-чараш булуңнарының бирээзинде «Найырамдал» деп пионер лагери бар. Аңаа делегейниң кайыдаа чурттарындан чаштар кээп дыштаныр турар. Бис ол лагерьге чеде бергенивисте совет, моол школачылар кады дыштаныр турдулар. Чаңгыс нениң уруглары дег, чаштар бисти база чылыг-биле уткааннар.

Чанар үевис келген. Өөнүктеривис-биле байырлашкаш, аалывысче аттаныпкан бис. Орук ара чоруп ора, Тываның төлээлери Моолга турган үезин сеткил-ханыышкын-биле хөөрешпишаан, алган шаңналдарын болганчок уштун көргүлеп чорду. Ылангыя туруг ажылдарын хуусаадан эрте бедик шынарлыг дужааган дээш «Монголсовцветмет» каттыжыышкынын, аныяктарының революстуг эвилелиниң ТК-зының тывыскылааны хүндүлел бижиктерни каштаа удаа көргүлээн бис.

Күжүвүс — найыралда

«Бэрх» уургайның тудугларына ында доктаамал ажылдап турар ажылчыннардан аңгыда студентилерниң тудугжу үш отряды турган. Бирээзи — Якутияның Күрүне университединиң студентилери, ийигизи — бистин, үшкүзү — Моолдун көдээ ажыл-агый институдунуң студентилери тус-тус объектилерге ажылдап турдувус.

Баштайгы үеде 12 аал чурттаар чуртталга бажыңының таваан салыр улуг биске онаашкан. Бистин отрядтын студентилери адын сыкпас дээш шудургу ажылдап турган. Кижи бүрүзү хүнде-де планын үш катап ажыр күүседип турду. Келген хүнүвусте болган байырлыг шугум чыскаалынга берген сөзүвүс, аравыста калбарган социалистиг чарыжывыс ол бүгүге улуг идиглиг болган. Ооң-биле чергелештир бисти машинатехника, тудуг материалдары, дериг, херекселдер-биле үзүксөксээл чок хандырып келген. Ынчангаш ажыл шагын чидирбейн ажылдап турдувус.

Тывадан барган студентилерниң тудугжу отрядының төлээлериниң кызымак күш-ажылы халас барбаан. № 7 бажыңның таваан хуусаадан арте «тергиин эки» деп демдекке дужаап, 75 мун тугриктин тудуг-монтаж ажылдарын кылган бис.

Баштайгы чедишкиннер, ажылдаарынга тургустунган таарымчалыг байдалдар бистин студентилериниң хей-аъдын көдүрген. Темпини кошкатпас, кылган ажылдың шынарын улам бедидер сорулга отрядтын дайынчы бүрүзүнүң мурнунга салдынган. 16 аал чурттаар чуртталга бажыңынче чылыг дамчыдар даштыкы хоорааларны салырын база «тергиин эки» демдекке дужаадывыс.

Ол чедишкиннеривис дээш уургайын-даа, каттыжыышкынын-даа удуртукчулары биске байыр чедирип, улам хей-аът киргеннер. Аңаа ажылдап турган үевисте хлеб быжырар черниң чылыг дамчыдылгазын болгаш 12 аал чурттаар чуртталга бажыңының чер ажылдарын кылырын база «тергиин эки» деп демдекке дужаадывыс.

Ол чедишкиннеривис дээш уургайын-даа, каттыжыышкынын-даа удуртукчулары биске байыр чедирип, улам хей-аът киргеннер. Аңаа ажылдап турган үевисте хлеб быжырар черниң чылыг дамчыдылгазын болгаш 12 аал чурттаар чуртталга бажыңының чер ажылдарын кылырын база «тергиин эки» деп демдекке дужаап, 75 мун тугриктин тудуг-монтаж ажылдарын кылган бис.

„ШЫННЫҢ" НОМЧУКЧУЛАРЫ!

ТӨП БОЛГАШ ЧЕРЧЕРНИҢ СОЛУННАРЫНГА БАЗА ЖУРНАЛДАРЫНГА ЧАГЫДЫЛГА БӨГҮН ЭГЕЛЭЭР

1980 чылдың солуннарын болгаш журналдарын чагыдары 1979 чылдың сентябрь 1-ден ноябрь 1-ге чедир болурун ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунуң парлалга нептередириниң «Союзпечать» Кол эргелели дыңнаткан.

Чагыдылганы «Союзпечать» албан черлери болгаш харылзаа салбырлары чорудар.

(СЭТА).

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — «АБВГДейка». 11.20 — «Сиилерге, ада-иелер». 11.50 — «Тушетиянның кадарчылары». Хей сериялыг уранчечен телефильм. 3-кү сериязы. 13.10 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 13.40 — «Москвачы херээжен». Телеклуб. 14.40 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар. 15.25 — В. А. Моцарт. № 2 соната (ля мажор). 15.40 — «Даарта — Нефть болгаш газ үлетпүрүүнүң ажылдакчыларының бүгү-эвилел хүнү». ССРЭ-ниң газ үлетпүрүүнүң министри С. А. Оруджев-биле беседа. 15.55 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммазының үшкү делегей фестивали. Швейцария. 16.30 — «Бөгүн делегейде. 16.45 — «Гулька». «Инелик чалгыннары». Уругларга ыска телефильмнер. 17.35 — «Бистиң тайылбырывыс». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летунов чорудар. 18.20 — Велоспорт талазы-биле делегей чемпионады. Нидерландыдан дамчыдылга. 18.50—Делегейниң уругларга чылы. «Чеве, кыстар!». 20.15 — «Даймынга кым буруулугул». Делегейниң ийиги дайынының эгелээнинин 40 чылынга. Дамчыдылганы А. Каверзнев чорудар. 20.45 — «Адаларга болгаш иелерге хоглуг концерт. 21.15 — «Тайга хаттары». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05—01.00 — Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Динамо» (Киев). «Торпедо» стадиондан дамчыдылга. Чаңсарда «Спортлото» тиражы. Тенгенде — медээлер.

ағаар

Кинилдиң агаар станциязының медээзи: өзугаарганыга бөгүн республиканга бүргеш, аяныр, чамдык черлерге бичечаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы барылын талакы райониарга 17—22, өске арткаларынга 9—14 градус чылыг болур. Автоорук тарга көстүү эки.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 20—22 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мультфильмнер чыындызы» 10.00, «Полковник Зориниң догаштырыы» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.30, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өжээн негэшкинин» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыывды» 9.20, 14.00, «Любаша» 10.40, 12.20, 15.20, «Албан аяны-биле ынакшыл» 17.00, 20.00 шактарда.

ШОРТАН

Днепропетровск чурттуг Александр биле Валентина ашак-кадай. Оларның Днепр хемден тудуп алган үш килограмм дензилиг шортаны эл-деп таварылганы көргүзер деп үвени олар кажан-даа бодаваанар. Валентина мүн хайындыр дээш балыкты буаун турган, душтеки чем үезин айтып көргүзүп турар мырынай бүдүн хол шагы балыктың иштинде чораанын көрүп каан...

Хенертен тывылган олчазы болур балык иштинге чораан хол шагы -ооң бодунуунга кошчуг дөмей боорга. Валентина мырынай кайгай берген. Ашак-кадай шакты дилээн тыпшайн баргаш, ам-на чувединиң -ужурун билип каашканнар. Ашаа балыктап турда, аңаа дузалажып турган, кадай шагын сугже ышкынып кирипкен чүве иргин. Чем дилеп чораан шортан балык кылаңайнып чораан хол шагын көргеш, сыыра каашкан чүве бооптур. Удавайн ол-ла шортан мырынай улуг чазыгны кылган: балыкчыларның сыыртыыжының кылаңнаажын сыырыпканы ол-дыр.

«ТРУД» СОЛУНДАН.

Сүмелер

ОЪТ-СИГЕН ДЕГГЕН ИСТЕР

Хепке дегген оът-сиген истерин бир эвес чаа болза, хей эвес хемчээлдиг нашатырлыг спирт холаан саванның чылыг эзилдирин-биле арыдып болур. Элээн эргижээн истерни денатурат-биле азы уксус эссенниязының холуксаазы-биле (8 кезээ денатурат, 1 кезээ уксус эссенниязы) аштап-арыдып болур.

Иштики хепке оът-сиген дегген исти хайның турган сугга саваднавайн чуп каалтар. Ындыг истерни хлор эзилдирилгиг суг-биле аштап-арыдар, ооң соонда иштики хепти арыг сугга чаза былгап каалтар. Хепке дээпкен оът-сиген истерин аптекада садып турар аңаа эфир-биле база аштап-арыдып болур, эфир ситеннин ногаан өөнүг бүдүмелин хлорофильди эки эзилдиритер. Ынчан частыышкын болу бербези-биле оттап кичээнир херек. Ынчангаш даштын агаарга аштаза эки.

ЧУК ИЗИ

Ындыг истерин аштап-арыдарда дараазында үүлдерниң составын сүмелеп турар: денатураттаан спирт —100 кезек, бензин —4 кезек, аммиак —30 кезек. Ыяш чугунуң истерин аштап-арыарда дараазында эзилдиригин ажыглап турар: бензол —10 кезек, нашатырлыг спирт —2 кезек, скипидар —20 кезек.

Ол үүлдерниң составы оттан айыылдыг болганда оваарымчалыг болуру негеттинер.

Чаа өөредилге чылы-биле

СЕНТЯБРЬ БИР

Сөзү С. КУУЛАРНЫЫ. Аялгазы М. КЕРТИК-ООЛДУУ.

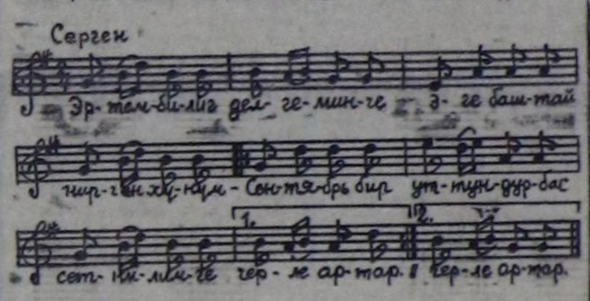

Эртем-билиг делгеминче
Эге баштай кирген хүнүм —
Сентябрь бир уттундурбас,
Сеткилимге черле артар.

Эртемдиве оруум иззэн.
Эге класс партазындан
Знерелдиг эки хүнүм —
Эгиир шагда сактып чор мен.

Чалыы чүрээн чүс-чүс кижи,
Часкы хүн дег, чылдып чоруур
Човаг билбес башкым сөңээ
Чоргаарланып чурттап чор мен.

Ажы-төлге сентябрь бир —
Ажык орук айтыкчызы.
Ада-ие, сентябрь бир —
Авыралдыг эки хүн ол.

Өөрүшкү арнын каастаан
Өөрүкчи уруг-дарыг
Сентябрьнің бириниң хүнүн
Чечен сунуп уткуп ап тур.

ШКОЛАВЫС

Сорук-күзел чедип аарда,
Совет чашка моондак
турбас...
Эртемнериниң далайынче
Эштиринге чакпа кадаар.
Чылдар санай уттундурбас,
Чырык чаагай школавыс.
Алдар-аттыг эртемден-даа,
Артист, эмчи, космонавт-
даа...
Башкыларга «четтирдим!»
— дээш,
Базып эртер чырык оруу —
Катты-хөглүг, каас-чараш
Хайыралыг школавыс.

К. ТҮЛҮШ.

БИЛИГ ДУГАЙЫНДА

Эртинени черден казар,
Эртемнерни номдан
тывар.
* * *
Эзремниң дүвү ырак,
Эртемниң дөзү ырак.
* * *
Үжүк билбес кижи
Үну чоктан дора.
* * *
Эртем чокта
Эртен база дүн.
* * *
Чепти эжип өөренир,
Чеченни сактып өөренир.

Сарлык даг-даштыг, кадырберт черниң малы. Олар бистиң республиканың Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Өвүр районнарында болгаш Кызыл районнуң Тере-Хөлде өзүп турар. Сарлык өстүреринге таарымчалыг черлер бистиң республиканың өске-даа районнарында бар. Бо мал колдуунда-ла кадар оът-биле чемненип, оъттаар болгаш кылын харлыг ыыш безин оларга моргунчуг эвес.

ЧҮРҮКТА: Мөңгүн-Тайганың сарлыктары.

Х. СААЯНЫҢ фотозу.

ХАРЫЫЛАР

№ 192 (11089) «ШЫНДА» КРОССВОРДТУҢ ХАРЫЫЗЫ

Доора дургаар: 1. Балыкчы 4. Бодаган. 9. Азас. 10. Ыыбакчы. 12. Дага. 16. «Суургуташ». 18. Айны. 19. Хола. 20. Курск. 21 Шагаа. 24. Адыг. 26. Тана. 27. Тарыышкын. 32. Чаак. 33. Хураган. 34. Буга. 35. Шыдыраа. 36. Каарган.

Узун дургаар: 2. Анай. 3. Чары. 5. Олча. 6. Абай. 7. Чадаган. 8. Хураган. 11. Аржы. 13. Тураскаал. 14. Тарлашкын. 15. Ынакшыл. 17. Ховаган. 22 Кадарчы. 23. Дамырак. 25. Хырба. 28. Чаты. 29. Дуза. 30. Пага. 31. Хува деп Кызыл хоорайдан А. Шоюн, Улуг-Хем районда Ак-Туруг суурдан О. Дамба-Хуурак. Л. Дичит, Р. Дичит, Бии-Хемде Эрбек суурдан Е. Мачин-оол, Тес-Хем районда Самагалтай суурдан Ч. Тоюндуп олар шын тыпканнар.

О. Дарыманың бо чылдың июль 7-де «Шынга» үнген тывызыктарының харыызы: орук, суг, от, хөлеге, согуна, дыт чочагайы, хадын, тос, чодураа, кызыл-кат.

Редакцияның адреси: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажын № 3, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үеткүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16305. Чагыг № 2158.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садылының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажын № 1).

ТС — 00932